Година I. София. 1902. Книжка 11 и 12.

НАШЪ ЖИВОТЪ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА И КРИТИКА

Рамаданъ-бегови сараи.

Родопска легенда.

Посветена Г-ну Гашарову
въ Перущица.

По тъмни лѣсове изъ Родопи се простира Кърджалийската областъ, която царства не признава: въ нея живѣятъ юначни мѫже, свободни горци.

Надъ Кърджалии, по връхното било на Родопи, се открива равно поле — Рамаданъ-бегово поле. Срѣдъ него се дигатъ мрѣморни стѣни на недовършени сараи — Рамаданъ-бегови сараи.

Всѣка година на връхъ Илинъ-день надъ тия стѣни на недовършени сараи заигравать огненни язици и се чуе дѣтски писъкъ — чуе се, дордѣ пѣтли пропѣятъ. Горцитѣ изъ тъмнитѣ лѣсове прѣзъ тая нощь се стичатъ по чукаритѣ околовръстъ, дебнатъ таинственото видение и мълвятъ старинна мѫдрость — тѣ казватъ:

— Само Аллахъ е нашъ баща и господарь!

* * *

Живѣлъ въ Кърджалии Мира-бегъ и билъ най-богатъ между дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове. Той ималъ синъ Рамаданъ-бегъ и по него горѣли всички лични моми въ Кърджалии.

Но веднажъ отъ далечни земи пристигналъ у Мира-бега гость — дошълъ бегътъ на Стамболъ.

Овчаре и горци, мѫжетѣ въ Кърджалии до тогасъ за царь не биле слушали и по небето не подозирали Богъ, който царе помазва. Сега тѣ чули вѣстьта за пристигналия далеченъ гость и окаяли Стамболския бегъ: не добро го гони, та е оставилъ баща и майка, братя и сестри, жена и дѣца!

А слѣдъ дни далечниятъ гость отпѫтувалъ, пъкъ отвелъ съ себе и Мира-бегова първенецъ Рамаданъ-бега.

Тогасъ заговорили всички, че чужденецътъ отвелъ Рамаданъ-бега въ далечни земи по сватовство за невѣста слънце хубость и за богатства — злато неброено.

Минало следъ година, минало се и втора. И най-послѣ вѣсть дошла: Рамаданъ-бегъ свадба щѣлъ да дигне въ далечна земя Мъсъръ, кждѣто зима се не знаяло, кждѣто течали рѣки отъ млѣко и кждѣто морскиятъ пѣсъкъ билъ чисто злато.

Тогасъ Мира-бегъ свикалъ дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове и тѣ рѣшили: да отбератъ сто най-лични мжже — Рамаданъ-бегови връстници — и да пратятъ дарове въ Мъсъръ земя.

А по онова врѣме живѣялъ въ Кърджалии дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ. Живѣялъ той въ усойна бездна срѣдъ Кърджалийскитѣ борови гори, кждѣто подъ вѣковни джбове се губѣла тъмна пещера — черковище старинно. Тамъ се сбирали старцитѣ изъ цѣло Кърджалии да слушатъ мждрости, че аскетъ билъ дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ и отдалъ се билъ отъ малъкъ на молитва и на мждрость света. Той отъ двайсеть години не билъ излизалъ отъ свещената пещера.

А когато отбранитѣ отъ Кърджалии сто Рамаданъ-бегови лични връстници тръгнали за Мъсъръ земя съ дванадесеть товара дарове и стигнали до Деве-дервентъ — крайниятъ прѣдѣлъ на Кърджалии, кждѣто зжбари вишатъ върхъ до сини небеса, — то видѣли тѣ на връхъ скалитѣ старецъ бѣлобрадъ, високъ и божественъ.

Той билъ дервишътъ Кърджи Бинъ Оланъ.

Очудили се стотѣ лични мжже, помолили се на Аллаха и продължили своя далеченъ пжть.

А по Кърджалии се понесла мълва, че чудо е станало: блажениятъ дервишъ, пророкътъ на Кърджалии, който 20 години не билъ виждалъ зората, сега напусналъ свещената пещера.

И въ срѣднощни тъмнини стекли се подъ вѣковнитѣ джбове на старинното черковище всичкитѣ бѣлобради мжже — носители на мждростьта въ Кърджалии.

А аскетътъ се билъ вече върналъ. И не билъ той сега благъ и кротъкъ, а навжсенъ стоялъ прѣдъ тъмния входъ на пещерата. Сключенитѣ му вѣжди биле по-страшни отъ сключенитѣ тукъ дълбоки усои. Тежката грижа, която омрачавала челото му, била по-тъмна и отъ тъмнитѣ столѣтни джбове. А острият погледъ на светитѣ му очи приковавалъ дошлитѣ старци.

И дигналъ той сега чело, а отъ строгия му гласъ зашумѣли столѣтнитѣ джбове.

— „Правовѣрни! — казалъ той; — змията пълзи надъ земя и подъ земя и лъсти змията съ сърма и злато, съ слава и жени! О, Аллахъ, бжди милостивъ надъ насъ и надъ Кърджалии!“

* * *

Далечъ била Мъсъръ земя — прѣко планини и моря. Отъ тамъ ездници идвали прѣзъ седемь мѣсеци. Дошълъ ездникъ и обадилъ — стигнали Рамаданъ-беговитѣ връстници до Стамболскитѣ порти; дошълъ вторъ ездникъ и обадилъ — стигнали Рамаданъ-беговитѣ връстници до морския брѣгъ; дошълъ трети ездникъ и обадилъ — посрѣщналъ Рамаданъ-бегъ своитѣ връстници въ самъ Мъсъръ и бащини дарове получилъ, та тръгналъ за Мека — светѝ мѣста да обиди за мѫдрость и здраве. Най-послѣ, дошълъ послѣденъ ездникъ и обадилъ: задомилъ се Рамаданъ-бегъ и бегова щерка земалъ — мъсърка слънце хубавица: огънь очи, медъ уста и снага — палма арабска. На свадбата се стекли бегове отъ деветь земи, а дошълъ и самъ бегътъ на беговетѣ — Стамболскиятъ Султанъ. Всички захвалили Рамаданъ-бега съ невѣста и го дарували съ дарове — богатства неброени: дълго кервани ще вървѣли и пакъ не ще можали да прѣнесатъ ни нокъть отъ пръстъ, ни коса отъ глава. . . .

Слушали мѫжетѣ по Кърджалии, а Стамболъ гдѣ е и гдѣ Мъсъръ, Мека защо е и отъ гдѣ сѫ богатства неброени, — това тѣ не знаяли, не разбирали, само се чудѣли и се радвали.

И заочаквали свадба далечна.

Но не чакала и старостьта: тя била на порти у Мира-бега и повалила го тя на легло, а една вечерь залѣзло слънцето и Мира-бегъ се отдѣлилъ отъ душа.

Едва тогасъ на зараньта Рамаданъ-бегъ пристигналъ. Пристигналъ той съ все свои аргати и робини, кервани и вѣрна дружина отъ сто отборъ връстници: — яхнали коне, цѣли въ сърма и злато, прѣпасали съ елмази обсипани сабли и нарамили въ седефъ обковани пушки.

Тѣ бързали да стигнатъ Мира-бега на животъ, бързали, но закъснѣли, че Рамаданъ-бегъ каралъ двѣ стада — двѣ стада отъ по хилядо овци дългоруни, овни витороги.

Двѣ стада отъ по хилядо брави! Забравили бѣднитѣ горци добрия старъ Мира-бегъ, забравили неговата тѫга по синъ-първенецъ и стекли се отъ всички гори да се любуватъ на бегова свадба, да изгледватъ бегови неброени богатства. И само дѣвойкитѣ, тънкоснагитѣ Кърджалийки, само тѣ надничали прѣзъ градинскитѣ вѣйки и дирѣли ревниво съ очи слънце хубавата Мъсърка-невѣста. А тя се возѣла на бѣлъ шатръ: срѣдъ свилени тюлбени положежала ослѣпителната хубавица и гледала съ очи — не очи, а завити черни пиявици.

* * *

Погребалъ Рамаданъ-бегъ своя баща Мира-бега и откаралъ стадата си на горно поле надъ Родопи. А аргатитѣ му безъ брой и робинитѣ му дребни изнесли на горно поле и бѣлия шатръ, въ който била мъсърка-невѣста.

Стекли се тогасъ юначнитѣ горци да се любуватъ на бегова невѣста и на бегови богатства.

Пролѣть била настанала и свѣтло и зелено било горно поле. Плъпнали бегови стада: заблѣяли овци дългоруни, зазвънили съ тучни звънци овни витороги и овчаритѣ засвирили съ мѣдни свирки.

Било меко утро. Раненъ вѣтрецъ полъхвалъ. Мъгли се гонѣли. И изгрѣло слънце ясно, та се открила божата безкрайна земя подъ дивенъ свѣтълъ день.

Разкрили се тогасъ простори по горни и долни земи.

На северъ било бѣздна — длань равна: безкрайно поле въ зеленъ губеръ съ сребърни рѣки и съ гердани — планински вишини до синьо небе. Тракия било то, златокласо ружане — опрѣна о поднебния Балканъ: ясна като огледало и писана, като цвѣтна лѣха на моминска градина; съ рѣки бистри като сълза, съ села и градове, снизани като маргари на момина гръдь.

На западъ пъкъ била море земя: съ зелени талази — гори кестенови, и съ бѣла пѣна — планини бѣлоглави; съ зъбари и усои, по които се синѣяли нови небеса — изомрудни рѣки и езера... Македония било то, хубава и широка — прѣко Рила и Шаръ, прѣко Струма и Вардаръ, прѣко Прѣспа, че до Пиндъ.

А къмъ югъ, на единъ само посегъ, се разтилалъ, като избуяла мъжка снага, юнашки край — Кърджалии. Вѣковнитѣ му борови гори, позлатени отъ зората, шумѣли и мълвѣли своитѣ старинни прѣдания.

Рамаданъ-бегъ, сега съ рошавки черни въси и съ къдри до рамѣнѣ, огледалъ откриитѣ се безкрайни земи и въторженъ пристъпилъ, та разкрилъ шатра.

Тихо стъпвалъ бегътъ, но спѣщата хубавица го очаквала и на сънѣ: трепнали нейнитѣ кестенови клепачи, слѣпенитѣ дълги рѣсници пропуснали въ тъмна мрѣжа пронизния ѝ погледъ и ръцѣ тя извила, та раздвоила свилени тюлбени. Рожба на Аравийскитѣ горещи брѣгове, дивната хубавица отвила прѣдъ бега гръдь и снага, пламенни като пурпура на южна зора. И не било то сласть на плъть човѣшка, а жерава небесна: горѣла и се топѣла бегова мъжка снага.

А когато слънцето далечъ на изтокъ се издигнало надъ солено море и влюбениятъ бегъ извелъ прѣдъ шатра своята невѣста, то

затаили дъхъ земя и небо: лъчитѣ на утренната зора заиграли по бузитѣ на магиосната мъсърка и ослѣпили свѣта съ хубостьта ѝ. А тя триждъ извила лебедова шия — триждъ огледала земитѣ и зинала:

— Владѣтелю! — казала тя съ трепетенъ гласъ на Рамаданъ-бега; — дай ми тия земи! Съгради ми тука султански сараи и кули ми дигни — кули непристъпни! Нека тогасъ потъмнѣе слънцето: ти ще си слънцето на моитѣ очи!

Извилъ погледъ Рамаданъ-бегъ, измѣрилъ съ очи народа, що ги гледалъ, и само шепномъ отвърналъ на своята невѣста:

— Снелъ ти бихъ и звѣздитѣ, слънце на живота ми!

. . . .

Слѣдъ день по цѣло Кърджалии се узнало, че Рамаданъ-бегъ на горно поле дума е казалъ: сараи тамъ ще изгради отъ синь-бѣлъ мрѣморъ и мечетъ ще дигне до синьо небо за слава на Аллаха и на Кърджалии.

Възрадвали се бѣднитѣ горци изъ горитѣ. А ездници безчетъ литнали далечъ да свикватъ Старопланински прочути майстори и по-далечъ да сбиратъ Дебърски безброй зидари. Пъкъ кервани тръгнали къмъ морски брѣгове за синь-бѣлъ мрѣморъ.

И на връхъ Илинъ-день на горни пасбища сборъ се свикалъ.

Дошле кротки полянци изъ равна Тракия, дошле лихи юнаци изъ Гюмюрдженско, дошле тежки кираджие изъ Разложко и тънки безиргяни изъ Филибешко. И руйно вино се принесло отъ Едирненско, а гойни телци изъ Софийско поле.

Залѣзало божието слънце надъ горни равнини, подухнали вѣтрове, разнесли мириза на Кърджалийскитѣ гори и Илинъ-день се подѣлъ срѣдъ шумно сборище: люлки се дигнали и нощь цѣла вѣтроветѣ носѣли далечъ пѣсни на три язика.

* * *

А на заранъта, когато Рамаданъ-бегъ срѣдъ своитѣ сто връстници коня яхналъ, за да излѣзе на горне поле, а облакъ юнашки соколи се виели надъ тѣхъ, то прѣдъ широкитѣ Мира-бегови порти се явили дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове.

И най-стариятъ отъ тѣхъ пристъпилъ, хваналъ юздитѣ на Рамаданъ-бегова атъ, който билъ цѣлъ въ сърма и злато, и така му дума продумалъ:

— Мира-беговъ сине, Рамаданъ-бего! Хвалà ти на името, хвалà и на твоитѣ богатства. Ала свикалъ си ти свѣтъ незнаенъ отъ горни и долни земи, пъкъ стара мъдрость забравяшъ. И просто ти, че младъ си, но съвѣтъ ни е отъ мъже и старци по нашата юнашка земя: по чужди крайове ти ходи и много ще да

си видѣлъ, на много мѫдрость ще да си се научилъ, та слѣзни сега отъ твоя бѣлъ атъ и пѣшъ тръгни съ насъ, да чуешъ и въ нашата земя мѫдрость светà.

Възбуяли Рамаданъ-беговитѣ отборъ връстници, коне разиграли и обградили дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове.

А тѣ стояли срѣдъ тѣхъ бѣлобради, спокойни, горди.

И дълго мислилъ навѫсенъ Рамаданъ-бегъ, а послѣ рѫка махналъ и слѣзалъ отъ коня тихъ и покоренъ. А по него слѣзла отъ конетѣ си и вѣрната му дружина.

Тогасъ тръгнали напрѣдъ дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове, а по тѣхъ пѣши отишълъ и Рамаданъ-бегъ съ хората си подъ свещенитѣ дѫбове при пещерата на дервиша Кърджи Бинъ Оланъ.

Хиляди горци се биле стекли тукъ.

А прѣдъ пещерата съ палящи отъ гнѣвъ очи стоялъ аскетътъ и народа благоговѣялъ и мълкомъ ликувалъ прѣдъ него.

Пристѫпилъ тогасъ Рамаданъ-бегъ, посрѣщналъ погледа на пустинника и, принизенъ, навелъ глава. А дервишътъ дигналъ гласъ на клетва светà и казалъ:

— Лъжата е грѣхъ, правовѣрни, а смърть е лъжливата клетва! И нека на животъ и смърть клетва да е днесь прѣдъ Аллаха и прѣдъ всички мѫже Кърджалии тукъ: възстановяваме Мира-беговъ сина Рамаданъ-бега въ властното мѣсто на баща му между дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове и казваме: да служи Рамаданъ-бегъ на Аллаха и на Кърджалийската земя съ юначество и мѫдрость! И повеляваме: да се покорява Рамаданъ-бегъ съ богатства и аргати на Кърджалийскитѣ стареи и на мѫдроститѣ свети на нашата земя! О, Аллахъ, който си едничъкъ нашъ баща и господарь, закриляй и Рамаданъ-бега, и богатствата му, и дома му, и колѣното му! Да бѫде истина, мѫдрость и правда по Кърджалии на вѣчно врѣме!

. . . .

Планинитѣ оживѣли, птичкитѣ запѣли, пурпурътъ на зарата заигралъ по сочнитѣ връшки на вѣковнитѣ гори и лицата на хилядитѣ мѫже просияли отъ радость и вѣра.

Само безрадостниятъ дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ останалъ навѫсенъ и се скрилъ въ безднитѣ на своята пустинна пещера.

А на горно поле, когато слънцето спрѣло на пладнина, изедно звъннали чукове, запорили длата, екнали топори въ хиляди рѫцѣ, та прокънтѣли гигантски Родопи, ковани отъ мравунекъ зидари.

И възликувалъ стеклиятъ се на сборъ безчисленъ народъ, а Рамаданъ-бегъ на безкрайна трапеза сé съ гозби отъ кошути първескини даръ дарувалъ Кърджалийскитѣ бегове и стареи: всѣкиму по атъ арабски и всѣкиму по соколъ — юнашка птица.

А на край той привелъ — и народътъ зиналъ — чужденецъ първомайсторъ за градене сараи и мечети: високъ арапинъ черъ, съ прѣметната прѣзъ рамо дълга плащъ, като пророкъ пустиненъ.

Той билъ ученъ и пратенъ билъ на Рамаданъ-бега отъ Стамболския бегъ, — отъ Султана билъ пратенъ. . . .

* * *

Слѣдъ день хилядо сборници понесли далечъ славата на Кърджалийската земя, на Кърджалийския деспотъ Рамаданъ-бега и на мрѣморното градище на връхъ Родопи. Кънтѣла гигантската планина подъ чуковетѣ на хилядитѣ зидари, а косачи по гойнитѣ ливади прѣзъ майя, жетварки по жегитѣ на румяне, и гроздобери далечъ по сочнитѣ лозя на есень припѣвали пѣсни за Кърджалийския черноокъ бегъ, за Мъсърка-невѣста и за мрѣморни сараи въ горни родопски вършини. И тия пѣсни овчаритѣ по горитѣ и гадуларитѣ по кръстопжтищата нагласяли на кавали и гадулки и ги разнасяли по сборове и свадби далечъ изъ горни и долни земи.

Така прѣвалѣло лѣтото.

Рамаданъ-бегъ въ ослѣпителнитѣ часове на зората и въ дивната тишина на луннитѣ нощи излизалъ саминъ въ горно поле, близъкъ до небето, и тръгвалъ съ бавни стжпки срѣдъ своитѣ гойни стада. Кърджалия по кръвь, той на свѣта най-много обичалъ лова и стада си. А на ловъ го придружавали сега всичкитѣ мжже въ Кърджалии, които той щедро обдарявалъ. Пъкъ тукъ, на връхъ Родопи, срѣдъ безбройнитѣ му овци и овни, кждѣто Рамаданъ-бегъ билъ саминъ и гордъ, като земенъ богъ, радвала го самата планинска сила: гояли се и шумѣли по тия тучни пасбища надъ Родопи неговитѣ безброй стада! И любувалъ имъ се Рамаданъ-бегъ и съ потаенъ огънь въ очитѣ оглеждалъ той кипящата работа на хилядитѣ зидари, срѣдъ които високиятъ черъ арапинъ ходѣлъ съ прѣметната прѣзъ рамо плащь, като пророкъ пустиненъ.

А когато забиванитѣ дълбоко въ недрата на планината зидове на просторното градище се подали надъ земята, то Рамаданъ-бегъ все по тревожно идѣлъ саминъ заранъ и вечерь на горно поле, крачалъ дълго и бавно срѣдъ своитѣ стада, огледвалъ тревожно издалитѣ се надъ земята стѣни на градището и мраченъ, огриженъ, съ огънь въ погледа, си отивалъ въ късна нощь.

А на широки чардаци, задъ потайни завѣси на прѣдутренно и слѣдобѣдно упойване отъ кипящи похоти, копнѣла Мъсърка-невѣста. И задавалъ ли се е Рамаданъ-бегъ гиздавецъ и царственъ на своя атъ, — тя е трепвала съ прѣлестьта на вълшебна морска

царица, раздирала е свиленитѣ си тюлбени, откривала му е палящата си гръдь и му шепнѣла думи омайни.

— Ти си слънце на очитѣ ми, — говорѣла му тя; — и радость си на снагата ми! Мой ли си ти, и свѣтътъ е мой!

Рамаданъ-бегъ уведрялъ чело, но съ трепетъ въ гласа ѝ отвръщалъ:

— Звѣзда си ти на челото ми и усмивка си на моитѣ устни! Но тежи надъ менъ бащината ми стрѣха; бавно се дига нашата кула, и закрива ми слънцето тоя дивъ дервишъ въ горитѣ!

Тогасъ прѣмрѣжвала Мъсърка-невѣста очи-пиявици, прострѣлвала бега съ погледъ и казвала:

— Лъво мой, подъ земя пълзи змията и по небе лети орелътъ. А силата не е подъ земята и не е по небето, ами е въ лъва и въ неговата грива!

И като обвивала съ коралова гръдь кждритѣ на Рамаданъ-бега, тя му думала, пълна съ тигрени зло и власть:

— На изумѣлия дервишъ очитѣ ще пиятъ змии усойници, а месата му ще кжсатъ гарвани и псета!

. . . .

* * *

Паднала ранна зима въ горни вършини и снѣгъ покрилъ обширното градище.

Тогасъ отпусналъ душа Рамаданъ-бегъ: — екнали планини и усои отъ тржбитѣ на безчетъ ловци.

Ликували хилядитѣ горци: Рамаданъ-бегъ билъ равенъ съ всички, любимъ отъ всички и дарувалъ той всички и дарувалъ билъ отъ всички.

И никой не спомнѣлъ аскетътъ строгъ въ тъмната пещера, всѣки забравилъ неговитѣ прокоби зли.

Само старцитѣ — носителитѣ на мждростьта въ Кърджалии — само тѣ еднички се стичали при него въ светѝ дни да слушатъ мждрости за били и бждни врѣмена.

А когато подухнали южни вѣтрове и лъхнала пролѣтьта, то на горно поле още прѣди лѣстовички да прѣлѣтятъ, се озовалъ пакъ ученията арапинъ и поделъ съ хиляди зидари работата на Рамаданъ-беговото градище.

Извели тогасъ и овчаритѣ гойни стада на горни пасбища.

И Рамаданъ-бегъ почналъ пакъ, мраченъ и тревоженъ, да възлиза надъ Родопи, да ходи срѣдъ своитѣ стада, да слѣди въздиганото си градище и съ строгъ и спотаенъ огънь въ очи да изглежда тъмнитѣ гори на своята юнашка бащиния.

Било една тревожна вечерь прѣдъ луна. Таинственъ шумолъ се носѣлъ изъ тъмнитѣ лѣсове, а мракове се гонѣли по далечни ѫбари. Вслушвалъ се Рамаданъ-бегъ и струвало му се, че горитѣ и тревитѣ подзематъ смѫтна мълва. И изведнажъ на край полето се мѣрнали сѣнки на трима мѫже. Сепналъ се Рамаданъ-бегъ и дебномъ заслѣдилъ къснитѣ бродници. Тѣ прѣкосили полето, обиколили шатра на зидаритѣ, минали край мрѣморнитѣ стѣни на граденитѣ сараи и спрѣли прѣдъ гранитнитѣ зидове, върху които ще се зидалъ мечетъ свещенъ.

И слѣдъ малко въ нощния мракъ се понесълъ гнѣвниятъ гласъ на Кърджалийския пророкъ, аскетътъ дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ, който водѣлъ тия късни нагледници.

— Аллахъ, — екналъ гласътъ на дервиша; — прѣвърни това градище на гробъ студенъ тъй, както клетвопрѣстѫпниятъ Рамаданъ-бегъ прѣвръща твоя мечетъ въ кула деспотска!

Зловѣщо заглъхнали страшнитѣ думи срѣдъ тревожната мрачева. На изтокъ, прѣзъ море отъ тъмни простори, показала луната огненъ дискъ. Тритѣ сѣнки се повърнали и изчезнали пакъ въ горитѣ. Тогасъ Рамаданъ-бегъ възседналъ своя атъ и, цѣлъ огънь отъ зло и власть, заслѣдилъ бродницитѣ.

Но още въ първитѣ усои деспотътъ се зачудилъ: отъ всички пѫтеки изъ горитѣ пъплѣлъ народъ — слизалъ къмъ тъмнитѣ усои на свещенитѣ дѫбове. . .

Тогава ярость и лукавство закипѣли въ душата на Рамаданъ-бега; — привързалъ той своя атъ о дърво елхово, махналъ отъ главата си свилена шемия, хвърлилъ отъ плещитѣ си сърмени джепкени и за пръвъ пѫть, отъ какъ се е върналъ изъ чужбина, той тръгналъ изъ козитѣ пѫтеки на своята татковина — тръгналъ пѣшъ, саминъ, неузнаваемъ, смѣлъ и пъргавъ, като планинецъ.

Така той изминалъ деветь моста, прѣбродилъ деветь долье и озовалъ се най-послѣ по скали надъ тъмната усоя.

А доло се чуялъ говоръ на хиляденъ народъ. . .

Деспотътъ опналъ мишци и, като въ ранното си дѣтинство, запускалъ се по клонетѣ на дървесата лекъ, пъргавъ. И непрослѣденъ, несъзрѣнъ, неузнатъ той се озовалъ доло, мѣжду навалицата разтревожени и сурови горци.

Тукъ, изъ мрака подъ дебелитѣ сѣнки на свещенитѣ дѫбове, се носѣлъ строгиятъ гласъ на пророка — той довършвалъ мѫдри слова:

— Омърсена е, правовѣрни, земята ни свещена и излъстени сѫ нашитѣ бегове съ сърма и злато, съ слава и жени! — говорѣлъ дервишътъ; — и като слама ще изсъхнатъ нашитѣ гори и като соль ще се стопятъ нашитѣ планини! Защото земя, на която се издигатъ кули деспотски, ще доживѣе дни, когато майки за дѣца ще

пищятъ и дѣца за майки! О, черни дни, на жалость доживѣни дни! Смили се надъ насъ и надъ нашата бѣдна земя, о Аллахъ!.

И счела настръхналата усоя отъ пророческитѣ думи. Аскетътъ късалъ дрехитѣ си и се биялъ по гърдитѣ, а съкрушванията прѣдъ словата му народъ се обхващалъ отъ тъга по завѣта на дѣди и прадѣди и горко се окайвалъ.

Рамаданъ-бегъ слушалъ. . .

На край изтупленниятъ дервишъ съ разкървавени гърди дигналъ пакъ могжщъ гласъ:

— Махнете се отъ очитѣ ми, чеда на осрамено племе! — прогърмѣло божественото му слово; — като безноги ще се влачете вие по бащината си земя и главитѣ на малкото юнаци между васъ ще се валятъ по урвитѣ, ще се къпятъ по ручеитѣ и ще разнасятъ клетви по цѣлата земя! И ще се стжпче на вѣки обѣтътъ на дѣдитѣ ни свети—че червей е всѣки прѣдъ всички и че единъ Аллаха е нашъ баща и господарь! О, махнете се отъ очитѣ ми, чеда на осрамено племе!

. . . Нѣмѣялъ народътъ. А дервишътъ изчезналъ въ мрачинитѣ на пустинната пещера.

Тогасъ Рамаданъ-бегъ се навелъ и шепномъ попиталъ единъ планинецъ:

— Какво проповѣдва дервишътъ? Беговетѣ ни кждѣ сж и кждѣ сж мждритѣ ни стареи?

Планинецътъ му отвърналъ:

— Беговетѣ ни и стареитѣ сж на съвѣтъ и не идатъ тѣ да слушатъ пророка. Не идатъ тукъ и много други родове, които вървятъ по колѣното на Рамаданъ-бега. А не ми се види менѣ, правовѣрни брате, дервишътъ да е изумѣлъ: прѣзъ неговитѣ уста сѣкашъ говори самъ Аллахъ!

— Та кой казва, че дервишътъ е изумѣлъ? — попиталъ слисанъ Рамаданъ-бегъ.

— Беговетѣ и стареитѣ го казватъ. А днесь и тѣ се събрали, та утрѣ щѣли да привикатъ на сждъ Рамаданъ-бега, че не мечетъ градѣлъ той на горно поле, а кула деспотска. . .

* * *

Съмнало се и зашумѣли планинитѣ по Кърджалии: — хиляди навжсени горци сновѣли по всички посоки. . . .

На бързъ конь единъ пратеникъ, тръгналъ по срѣди нощь на пжть, посрѣщналъ сега зората на Деве-бугазъ—крайниятъ ридъ отъ непристжпната земя на Кърджалиитѣ. Бързиятъ ездникъ билъ въ сърма и злато и пусналъ той конь къмъ Стамбулскитѣ земи.

А въ Кърджалии, кога слънцето спрѣло на пладнина, дванадесетьтѣ бегове, възседнали не атоветѣ си, а своитѣ горски коне, тръгнали и се озовали въ широкитѣ Мира-бегови двори.

Рамаданъ-бегъ ги чакалъ. Подъ тъмни чимшири той трапеза билъ сложилъ на килими персийски. И съ поклонъ посрѣщналъ той старитѣ бегове, съ поклонъ ги на обѣдъ канилъ, а прислужвалъ имъ робъ въ сърма и злато.

Яли, пили и най-стариятъ отъ Кърджалийскитѣ бегове тъй подхваналъ мждра рѣчь:

— Мира-беговъ сине, Рамаданъ-бего! — казалъ той;—яли сме и пили тука и въ бащино ти врѣме и на вѣрность юнашка сме се радвали. А идемъ ние днесь изъ тъмнитѣ гори на нашата бащиния и води ни мждростьта на дѣдитѣ ни свети. Чули сме и узнали, че деветь бега отъ деветь земи сж се облогъ обложили, да дигнатъ въ горно поле кула седмовръха и да стигнатъ прѣдни врати на небето. Истината лъжа да е, Мира-беговъ сине, Рамаданъ-бего! Ала просто да е и да се знай: на що е умъ турилъ Стамболскиятъ бегъ отъ далечна земя, та немилѣно и нежалѣно сипе своитѣ богатства по нашитѣ гори? Мждрость стара ни води тукъ, бего, и тази мждрость учи: облогъ срѣщу облогъ се удря и богатство срѣщу богатство! Що си облогъ сторилъ въ далечни земи, бего Рамадане, и що си богатства обзаложилъ срѣщу богатсвата на Стамболския бегъ?

Заглъхнали пусти двори. А Рамаданъ-бегъ навжсилъ вити вѣжди и тъй отвърналъ:

— Питате ме, бащини връстници, и ще ви кажа: — единъ е Аллахъ на небето и единъ Султана въ Стамболъ. А земитѣ ни, и женитѣ и дѣцата ни, и кжщята и гробоветѣ ни — всичко е негово, на всичко е той господарь. И неговата милость едничко имамъ азъ, стари бегове, а нищо не съмъ му обзаложилъ, че всичко е негово.

Тогасъ сопнали се гордитѣ горци, единъ по единъ изправяли юнашки чела и тъй отвръщали:

— Грѣшка имашъ, Мира-беговъ сине! Тази земя е наша и ничия друга!

— Лъжешъ се, побратиме млади! Нашитѣ бащи и дѣди лежатъ въ свои гробове — юнашки гробници!

— Бего Рамадане, не съ чуждо злато сме градили ние нашитѣ кжщи и колиби, а съ трудъ, и тѣ сж наши!

— Тебъ, брате Рамадане, чуждиятъ хлѣбъ те е научилъ да говоришъ лъжи безсрамни, защото нашитѣ жени и дѣца сж наши, до като носимъ глави на рамѣнѣ!

Гордитѣ стари юнаци се трѣсѣли отъ гнѣвъ и погнусъ. . . .

Но — страшенъ писъкъ оглушилъ тѣхния ропотъ: облакъ хищни соколи се завили надъ двора и свърѣли се, та трошали клонетѣ на тъмнитѣ чимшири надъ трапезата. А широкитѣ желѣзни Рамаданъ-бегови порти съ шумъ се открили и въ просторния дворъ буйно нахлули на коне и пѣше, обрѫжени отъ глави до пети, Рамаданъ-беговитѣ вѣрни връстници, послѣдвани отъ тълпи мѫже изъ Мира-беговото юнашко колѣно. . . .

Тогасъ изправилъ се на нозѣ и Рамаданъ-бегъ, рѫка на кобури турилъ и подхваналъ зловѣща рѣчь:

— Да ви кажа сега, бегове: стара пѣсень сѫ мѫдроститѣ на дервиша Кърджи Бинъ Оланъ! А моята нова пѣсень е такъва: кѫдѣто султановата дума мѣсто не хване, тамъ смъртьта сама ще проговори! И ще проговори тя, бегове, срѣдъ самия Божи день, а не подъ булото на нощьта, както говори вашиятъ обезумѣлъ дервишъ!

Не загхъхналъ още зловѣщиятъ гласъ на Рамаданъ-бега, и гордитѣ стари бегове дигнали позеленѣли отъ гнѣвъ лица, а най-стариятъ така му на думитѣ отвърналъ:

— Единъ Аллахъ бди надъ човѣшкитѣ помишления, Мира-беговъ сине! Но знай, не сребърнитѣ кобури, а Кърджалийското сърдце крѣпи главитѣ ни на рамѣнѣ! И не знаемъ ние, какви е думи думалъ прѣзъ нощитѣ дервишътъ пустиненъ, но знаемъ, че ти излъга съ клетва Бога, народа и Кърджалийската земя!

Бавно и спокойно говорѣлъ гордиятъ най-старъ бегъ. Но гласътъ му трепнѣлъ, глъхнѣлъ и на край едва се чули неговитѣ думи: натегнали му клепачитѣ, сковали му се устата, блѣдината на смъртьта покрила старешкия му образъ, охналъ той и се повалилъ мъртавъ.

Настръхнали Рамаданъ-беговитѣ вѣрни мѫже, а изтръпналъ и самъ Рамаданъ-бегъ: — Кърджалийскитѣ бегове единъ по единъ губѣли цвѣта на лицата си, натегвали имъ клепачитѣ, сковавали имъ се челюститѣ и единъ по единъ тѣ се поваляли, покосени отъ невѣрна смърть. Едва най-младиятъ отъ тѣхъ смогналъ и въ прѣдсмъртенъ часъ издумалъ:

— Клетвопрѣстѫпни бего Рамадане! Въ Кърджалийската земя не е било и не е чувано смъртьта да проговори на безорѫжни гости въ бащина кѫща!

Тъй издумалъ послѣдниятъ отъ дванадесетьтѣ Кърджалийски бегове и се отдѣлилъ отъ душа.

Тогасъ робътъ въ сърма и злато, който служилъ на трапезата, се изправилъ срѣдъ мъртвитѣ стари мѫже и се възгордѣлъ отъ дѣлото си. А извърнали глави вѣрнитѣ Рамаданъ-бегови връстници, посрамили се и юначнитѣ мѫже отъ Мира-беговото колѣно. . . . Самъ Рамаданъ-бегъ съ страшенъ гнѣвъ сабя изтеглилъ върху гнусния робъ.

Но тукъ изново писнали соколитѣ отъ клонетѣ и завили се на облакъ надъ високитѣ Рамаданъ-бегови чардаци: — тамъ съ соколъ въ ржка се явила сама Мъсърка-невѣста въ свилени тюлбени — цѣла двѣ очи, двѣ огненни очи.

О, хубава била тя — прѣлѣстна, дивна, божествена съ тоя огънь въ очитѣ, огънь на зло и власть!

И укротилъ се Рамаданъ-бегъ, а възликували обаяни и вѣрнитѣ му мжже.

Тогасъ робътъ самъ отърчалъ и привелъ пристегнатия за бойатъ на Рамаданъ-бега. Яхналъ го бегътъ съ налѣни въ кръвь очи и обърналъ се съ страшна рѣчь къмъ жаднитѣ си за бой мжже:

— Юнаци! — извикалъ младиятъ деспотъ; — народъ народа днесь владѣе: вървете да земемъ своя дѣлъ! Юнашко е нашето племе и Султанътъ ни обрича половината свѣтъ!

. . . .

* * *

Глутница вълци въ люта зима не виятъ и не налитатъ тъй, както Рамаданъ-беговитѣ хиляди ездници нахлули въ Кърджалийскитѣ гори.

И залѣла се юнашка кръвь; закипѣла грозна война между юнашки синове на юнашка земя.

Изступлениятъ дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ, като невидимъ духъ, се вѣстявалъ въ вършни скали и тъмни гори и ободрялъ, и разпалялъ отчайванитѣ борци за Кърджалийското име, честь и свобода.

А Рамаданъ-бегъ, съ своитѣ дружини, налиталъ като косата на смъртьта и вселявалъ ужасъ и трепетъ,носѣлъ робство и разорение.

Но на седмия день Кърджалийскитѣ гори се прогушили отъ тржбитѣ на хилядно воинство: изъ Деве-бугасъ нахлула въ Кърджалийската земя помощь за Рамаданъ-бега — пристигнали чужди дружини, Султанови пълчища. . .

Тогасъ потъмнѣло модрото Кърджалийско небо, заглъхнали планинитѣ, онѣмѣли горитѣ.

И възликувалъ Рамаданъ-бегъ: — посрѣщналъ той Султановитѣ войски, пръсналъ по цѣло Кърджалии шатри и метеризи и забилъ по Кърджалийскитѣ върхища чужди знамена.

. . . .

Ала слѣдъ день, въ тъмна нощь, цѣлото Кърджалийско небо блѣснало въ кърваво багряни лжчи: по крайнитѣ зидове на Кърджалии заиграли зловѣщи пламъци и . . . обхванали отъ три края вѣковнитѣ борови гори. . . . Юнацитѣ на Кърджалии пищѣли като ранени соколи и подпалвали горитѣ си, хижитѣ си, земята си!

Рамаданъ-бегъ въ тъмни зори събралъ своитѣ дружини и съ ужасъ гледалъ растящитѣ пламъци. Страшенъ билъ властниятъ деспотъ; той гърчилъ своитѣ мощни ржцѣ, като да душилъ въ тѣхъ безумния невидимъ дервишъ.

И тукъ, въ тоя часъ вече, сразилъ се надъ клетвопрѣстжпника небесниятъ гнѣвъ.

Не огрѣла още зората, а прѣдъ Рамаданъ-беговитѣ порти се явили старитѣ кехаи на стадата му — се̂ бѣлобради овчари, сега принижени, окаяни. Тѣ посипвали съ пръсть побѣлѣлитѣ си глави и вѣстѣли грозна вѣсть:

— О, горко намъ, бего! — викали тѣ; — моръ, моръ нападна стадата гойни!

Прѣзъ тази нощь, срѣдъ обгърналото горитѣ пожарище, старцитѣ — носителитѣ на мждростьта въ Кърджалии — учели своитѣ челѣди по хижи и колиби на мждрость за вѣчно врѣме — тѣ говорѣли:

— Мждъръ е, дѣца, дервишътъ Кърджи Бинъ Оланъ и свето да му е името на вѣчно врѣме, че той учи:

„Лъжа лъжата не навива и срамъ срама не изкупва!

„И който данъ плаща на мърсителитѣ на своята земя, самъ мърси земята си свещена!

„Защото не страхъ властьта гони, а юнашката мишца!

„Паякътъ прѣде паяжина и лови мухи: паякътъ е властьта, паяжината — страхътъ, а мухата — робъ безсраменъ.

„А нигаръ сме роби вече, мжже Кърджалии?

„О, паякътъ ще изгние въ праха на земята, вѣтрове ще развѣятъ паяжината и юнашкитѣ мишци ще закрѣпятъ пакъ надъ нашитѣ чела славата на дѣдитѣ ни свети!

„И, нека горятъ нашитѣ гори и планини! Нека се опустошава земята ни света̀! Нека! Надъ насъ и надъ нашата славна бащиния бди Аллахътъ великъ, който е едничъкъ нашъ баща и господарь! И ще подкрѣпи той нашитѣ мишци и ще възсияе слънцето надъ Кърджалии пакъ!“

— О, мждъръ е, дѣца, дервишътъ Кърджи Бинъ Оланъ и свето да му е името на вѣчно врѣме!

* * *

Тъй учели прѣзъ тази зловѣща нощь своитѣ синове бѣлобрадитѣ старци — носителитѣ на мждростьта въ Кърджалии.

А въ стана на Рамаданъ-беговото воинство било смжтение и страхъ.

Страшниятъ деспотъ билъ въ горно поле.

Тамъ зората се подала, като тъмночервена жерава изъ задъ безкрайни бѣздни на изтока, а отъ пилѣнитѣ мъгливи празднини на съкрушавания хаосъ на нощь по полето оставали невидими сили, отъ които лъхалъ дъхътъ на смъртьта.

Въ стадата бѣснѣялъ моръ — страшенъ, таинственъ, невидимъ.

И пилѣяли се хилядитѣ брави изъ пасбищата, гоними отъ смъртенъ ужасъ, и посипвали полето съ трупове, които се гърчели и почернявали, като въгленъ.

Не е било по-страшно и бойно поле слѣдъ кървава битка!

Рамаданъ-бегъ спрѣлъ срѣдъ стадата си и безмълвенъ гледалъ.

Тогасъ старитѣ му кехаи го наближили, поклонили му се и извели прѣдъ него вѣщица стара — врачка изъ долни земи.

И казала вѣщицата:

— За бегътъ е жално, а цѣрътъ на мора е въгленъ черъ. И въгленътъ е отъ кость човѣшка. А тази кость човѣшка е отъ първа на майка мѫжка рожба. Кога слънце залѣзе, овчаре дѣте въ огънь горятъ и въгленъ отъ кости въ вода топятъ, та поятъ послѣ морено стадо. За бегътъ е жално, а кога той това направи, врачката ще получи товаръ злато.

Прѣжелтѣлъ Рамаданъ-бегъ; той самъ рожба очаквалъ — първа рожба на майка. Но потъмнѣли очитѣ на страшния деспотъ....

И слѣдъ часъ ездници бързи — бегови аргати — литвали по долни поля на страшна порѫка: да откѫснатъ отъ майчина гръдь първа мѫжка рожба. . . .

По полето женали. Въ Кърджалии планинитѣ горѣли. На горно поле мравунекъ зидари ковѣли Родопи: издигали сараи отъ синьбѣлъ мрѣморъ и градѣли кула седмовръха. А арапинътъ ученъ ходѣлъ срѣдъ градището съ прѣметната прѣзъ рамо плащь, като пророкъ пустиненъ.

И Рамаданъ-бегъ единъ само срѣдъ кехаи и овчари стоялъ, като скованъ, на връхна могила срѣдъ просторнитѣ си пасбища и изглеждалъ пѫтищата на четире страни.

А морътъ косѣлъ стадата.

Най-послѣ, привечерь изъ долни барда се показалъ ездникъ-аргатъ: моренъ, прашенъ и тъменъ въ образа, той мълкомъ слѣзалъ отъ коня и издигналъ съ разтреперени рѫцѣ — тварь въ пелени.

Рамаданъ-бегъ жълтъ-зеленъ алчно посегналъ. А изъ пеленитѣ златокоса глава се дигнала и писналъ дѣтски плачъ.

Тогасъ кехаитѣ и старитѣ овчаре на Рамаданъ-бега свлѣкли греди на връхъ могила, клада дигнали и запалили я. . . А изведнажъ се прибрало и сгърчило и самото небо. Нощьта настѫпила съ страшна сила. Гѫстъ мракъ, като мъгла, обхваналъ земята и

около кладата на върхна могила се виждала само сѣнката на деспота. Той държалъ въ ржцѣ—въ трепетни ржцѣ—страшна жертва. И когато стройни пламъци се извили надъ кладата срѣдъ мрака, то двѣ корави ржцѣ се протегнали и — раздвоили се пламъцитѣ: срѣдъ тѣхъ сѣкашъ гнѣздо се свило и птичка запищѣла.

Тогазъ затаила дъхъ и самата нощь.

А двоили се дълго пламъцитѣ надъ костера и треперливъ гласецъ летѣлъ изъ тъмитѣ.

Послѣ отъ далечъ вълкъ завилъ, звѣръ ревналъ, хищни птици полетѣли, гората зашумѣла и планината се разтресила: продралъ се мрака на нощьта, открило се небето, звѣздитѣ страшно заиграли и завили зли вихрушки.

Едва тогасъ пламъцитѣ надъ кладата се слѣли, позелѣнѣли, свѣтнали и послѣ леко се загонили далечъ по градището: — кехаи и овчари съ вили развлѣкли огъня и отбрали черни въглени. . . .

* * *

Късно прѣзъ тази нощь Рамаданъ-бегъ стръвенъ напусналъ горно поле.

А по крайнитѣ прѣдѣли на Кърджалии горитѣ горѣли, обагрѣли нощнитѣ тъми и сѣкашъ цѣлата земя се кжпѣла въ кърви.

Бегътъ се явилъ въ своя станъ и не дигналъ очи на своитѣ високи чардаци, не слѣзалъ отъ коня си, цѣлъ въ пѣна, а ржка махналъ и повелъ дружинитѣ си къмъ пожарищата: въ душата му биле зло и власть! Той сега сѣкашъ гонѣлъ да очисти и земята си, както е чистилъ мора отъ стадата си: —живи души на въгленъ да прѣвръща и земята да обкове въ писъкъ—писъкъ на дѣца за майки и на майки за дѣца!

Но като че ли по Кърджалии се носила нечия непобѣдима сѣнка и отвличала горцитѣ въ незнайни скривалища: Рамаданъ-бегъ и дружинитѣ му срѣщали села, срѣщали хижи и колиби, а жива душа въ тѣхъ не намирали. . . .

Привечерь Рамаданъ-бегъ се завърналъ въ бащинитѣ си двори мраченъ и лютъ. Но на портитѣ го прѣсрѣщнали старитѣ му кехаи и овчари. Засмѣни биле тѣ — лицата имъ сияли отъ радость. И възвѣстили тѣ, че секналъ морътъ въ стадата още нощеска и сега само радостенъ блѣй се носѣлъ по горни пасбища!

Възликувалъ Рамаданъ-бегъ, дарилъ си кехаитѣ и възлѣзалъ пламененъ на своитѣ високи чардаци.

Ала тукъ не посрѣщнала го съ страсть и нега, като винаги, дивно хубавата мъсърка невѣста. Тя била скрита задъ свилени завѣси и безутѣшенъ хленчъ се носѣлъ отъ тамъ.

А на долни чардаци прѣдъ стреснатия бегъ се изправилъ човѣкъ черъ и неузнаваемъ.

Той билъ арапинътъ ученъ—първомайсторътъ на градището.

И пристѫпилъ арапинътъ блѣдъ и немощенъ, поклонилъ се на страшния деспотъ и възвѣстилъ грозна вѣсть:

— Господарю, мълвѣлъ плахо той; зло се всели въ градището на горно поле: нощь цѣла по стѣнитѣ на сараи и кули пламъци зелени играятъ и дѣте пищи, та кѫса сърдца отъ гърди. Не зидари и майстори, а и сама горага околовръсть посърна и онѣмѣ....

Навѫсилъ чело Рамаданъ-бегъ и дълго не разбиралъ думитѣ на сплашения арапинъ. А тоя все разказвалъ:—отъ тъмни зори сѫ почнали зидаритѣ единъ по единъ да липсватъ, а при вечерь вече не останали на горно полу и самитѣ майстори.

Дълго мълчалъ Рамаданъ-бегъ, а мъсърка-невѣста безутѣшно лѣла сълзи и пръсте кършила въ своитѣ чардаци. На край деспотътъ дигналъ мрачно чело и казалъ страховитъ:

— Сараитѣ ще се градятъ и кулата ще се дигне!

Навелъ обаче огрижено чело първомайсторътъ и отвърналъ:

— Азъ съмъ робъ на своя господарь. Ала зидаритѣ и майсторитѣ съ хиляди вече носятъ по цѣла земя и страховита вѣсть... гдѣ щемъ зидари намѣри?

Рамаданъ-бегъ пакъ се огрижилъ, но изново навѫсилъ той чело и казалъ още по-страшенъ:

— Сараитѣ ще се градятъ и кулата ще се дигне!

А послѣ съ потайна ярость додалъ:

— Зидари и майстори ще събера азъ двойно по-много!

* * *

На заранька литнали ездници въ долни и горни земи съ весела вѣсть: Илинъ-день настѫпвалъ и Рамаданъ-бегъ, Кърджалийскиятъ деспотъ, свиквалъ пакъ на връхъ Родопи сборъ голѣмъ, за да освети мрѣморни сараи и кула седмовръха. . . .

Тогасъ се разшумили пакъ долни и горни земи: тръгналъ къмъ връхни Родопи хилядeнъ народъ — идѣли кротки полянци изъ равна Тракия, идѣли лихи юнаци изъ Гюмюрдженско, идѣли тежки кираджие изъ Разложко и тънки безиргяни изъ Филибешко. А прѣнисало се и руйно вино изъ Едирненско и гойни телци изъ Софийско поле.

Но глъхнѣли Родопи и немѣяла Кърджалийската земя. Въ късни нощи изъ незнайни тъмнини излизали хиляди горци, трупали се по чукари около горно поле и дебнали страхотното видение по Рамаданъбеговото градище: тамъ по мрѣморни стѣни заигравали сини пла-

мъци и пищѣло дѣте — пищѣло, дордѣ пропѣятъ първи пѣтли. Тогасъ изъ планинитѣ се чуялъ пророчески гласъ, който казвалъ:

— Великъ е Аллахъ! И който кули гради, дни ще доживѣе, когато дѣца за майки ще пищятъ и майки — за дѣца!

А щомъ настжпвалъ деньтъ, глъхнѣла пакъ Кърджалийската земя, запустявали села, хижи и колиби и само пламъцитѣ по горитѣ на Кърджалийскитѣ крайни прѣдѣли се изново усилвали и пъплѣли къмъ недрата на Кърджалии.

Най-послѣ настжпилъ день — на връхъ Илинъ-день. Залѣзло божието слънце, подухнали вѣтрове и понесли сега димъ и мъгла изъ Кърджалийскитѣ гори. Но на горно поле Илинъ-день се подигъ пакъ срѣдъ шумно сборище: люлки се дигнали и понесли се пакъ далечъ пѣсни на три язика.

Само тътнѣла нѣкакъ планината и горѣли далечъ Кърджалийскитѣ гори.

Но чуждитѣ сборници се веселяли.

А мракътъ на нощьта гжстѣялъ. И изведнажъ по обширното сборище се понесла смжтна тревога: младитѣ мжже отъ сборницитѣ единъ по единъ липсвали. Глухо се замълвило—полето е обкржжено отъ Рамаданъ-бегови войни. . . . И, наистина, Рамаданъ-бегъ съ войнитѣ си дебномъ отбиралъ работни мжже — събиралъ за градището си зидари и майстори двойно по-много. . . .

Слѣдъ малко настръхналъ сборътъ: писнали старци, жени и дѣца — дирѣли своитѣ работни синове, дирѣли своитѣ домакини и бащи.

А явилъ се тогасъ срѣдъ хилядитѣ сборници и самъ Рамаданъ-бегъ на атъ цѣлъ въ сърма и злато, и гордъ и materialъ сковалъ съ единa си погледъ хилядния народъ.

Но . . . то било вече срѣдъ нощь. . . . И изведнажъ настръхнали гигантски Родопи, виснала тежесть срѣдъ мрака, онѣмѣлъ хилядниятъ народъ въ сборището — вихрушка повела, сътресли се небесата, заиграли звѣзди и литналъ надъ народа пламенъ синь, заигралъ на тънки язици, залуталъ се на кълбца и слѣзълъ надъ градището . . . А тамъ стъкло сѣкашъ се строшило: — писнало дѣте и тъй писнало, че кжсало сърдца отъ гърди. . . .

Онѣмѣлъ въ безуменъ страхъ народътъ, а срѣдъ тази настръхнала навилица се извилъ изведнажъ отчаянъ женски писъкъ: — невѣста тънка, лична и висока растъ вишила надъ народа и съ кръвенъ писъкъ ржцѣ дигнала.

— Рожбо мила! Първина на майка! — проечалъ екъ отъ писъка ѝ.

Тя била полянка — майка на откжснатото ѝ отъ гърди първа мжжка рожба. И познала тя гласа на своето погубено чадо и,

като заскубала коси до пети, втурнала се къмъ страхотното видение безумна, страшна, неудържима. . . .

И стенѣло дѣтето невидимо срѣдъ мрѣморнитѣ стѣни, а майката съ развѣни коси и сама като видение пищѣла и тичала по стѣнитѣ — тичала по зова на своята невидима рожба, треперяща, отчаяна, безпаметна.

И сътресалъ се тогасъ народътъ въ окаменението си, дигналъ се глъчъ отъ ужасъ и вихрушки завѣли съ прахъ и мъгли: — бѣгало старо и младо, бѣгали жени и дѣца, бѣгали Султановитѣ пълчища, а бѣгали и самитѣ Рамаданъ-бегови вѣрни дружини.

Само единъ Рамаданъ-бегъ се вцѣпенилъ и останалъ неподвиженъ на своя изправенъ атъ, а не отстжпили отъ него и другаритѣ му — неговитѣ сто отборъ връстници.

Но — най-послѣ като изъ подъ земята зашумѣли далечъ тъмнитѣ Кърджалийски гори, зловѣщъ глъчъ се поделъ отъ околни чукари и съ огненъ трепетъ се понесалъ срѣдъ нощьта гласъ — не гласъ — тржба господня: — заговорилъ пророкътъ — дервишътъ на Кърджалии — и говорѣлъ сега той сѣкашъ изъ всичкитѣ зжбари на Кърджалийскитѣ вишини — хиляди гласове поемали и повтаряли:

— Правовѣрни! Дѣца пищатъ и за милость молятъ! Майки коси скубятъ и за помощь викатъ! Смърть на клетвопрѣстжпника! Смърть!

И усоитѣ подхващали:

— Смърть! Смърть на клетвопрѣстжпника!

. . . .

Мракътъ се усилилъ и съ ужасенъ трѣсъкъ въ тъмнитѣ поли на горно поле се почнало сѣчь — не сѣчь, а коса на смъртьта!

Като змии пищѣли султановитѣ пълчища, а като пилци се окайвали Рамаданъ-беговитѣ грѣшни дружини! Но нѣмало милость за Кърджалийскитѣ врагове, нѣмало пощада за мжжетѣ-измѣнници на свободата! Бѣснѣяла народната мъсть; ненаситни биле въ изтребителството си гоненитѣ отъ мѣсеци горди синове на юнашката Кърджалийска земя!

А Рамаданъ-бегъ, обкржженъ отъ вѣрнитѣ си връстници, каменѣялъ надъ изправения си атъ и безсиленъ билъ да дотече до мрачинитѣ на страшната сѣчь, а само виждалъ, че гасне видението надъ граденитѣ му сараи и кули, че сключва се страшна нощь надъ главата му и че въ мрака се носи гордъ, побѣденъ и вѣковеченъ кърджалийски възгласъ:

— Аллахъ, ти си ни едничъкъ баща и господарь! Но отключили се на край нозѣтѣ на деспота, скочилъ вкамененлиятъ му атъ и — втурналъ се Рамаданъ бегъ смъртоносенъ върху своя народъ.

А слѣдъ двѣ стжпки и той, и вѣрнитѣ му сто врѫстници налетѣли на могили отъ човѣшки трупове и дълго затъвали въ тѣхъ съ ужасъ, дълго се крѣпили тѣ на коне, по-дълго на нозѣ, но нощьта все по се сключвала надъ тѣхъ и обкрѫжилитѣ ги хиляди горски пилци — народни мжже — сѣкли и продирали небесата съ възторжени възгласи:

— Смърть на клетвопрѣстжпника! Само Аллахъ е нашъ баща и господарь!

. . . .

. . . .

На заранъта слънце огрѣло Кърджалии.

. . . .

. . . .

Вѣкове сж минали отъ тогасъ.

Днесь подъ свещенитѣ джбове на пустинната пещера въ Кърджалийскитѣ тъмни усои стои гробъ и надъ него се издига т е к е. Тукъ на светъ день се стича отъ планинитѣ мало и голѣмо — стича се цѣлъ народъ да се кланя на своя пророкъ и да величае своя спаситель — светия дервишъ Кърджи Бинъ Оланъ.

А гроба на Рамаданъ-бегъ се не знае и запустени сж — потънали въ буренъ и трънакъ — развалинитѣ на Мира-беговитѣ високи чардаци, въ които е живѣла и подъ пламъцитѣ на които е легнала нѣкоги дивно хубавата, но зла и властна мъсърка-невѣста.

Опожаренитѣ Кърджалийски планини отдавна сж зарасли съ нови по-буйни елхови гори и пакъ до день днешенъ Кърджалийската область не признава царства и царе — въ нея живѣятъ юначни мжже, свободни горци.

Само по тучнитѣ пасбища срѣдъ горни Родопи личатъ още самотни мряморни стѣни на недовършенитѣ Рамаданъ-бегови сараи. И всѣка година на връхъ Илинъ-день, щомъ срѣднощь настане, по тия стѣни заигравать огнени язици и се чуе дѣтски писъкъ — чуе се, дордѣ пѣтли пропѣятъ. Тогасъ горцитѣ изъ тъмнитѣ лѣсове се стичатъ по чукаритѣ околовръстъ, дебнатъ таинственото видение и мълвятъ своята старинна мждрость — тѣ казватъ:

— Само Аллахъ е нашъ баща и господарь!

А. Страшимировъ.

